

Zprávy

Ohlédnutí za sjezdem učitelů

Přesně osmdesát let uplynulo od prvního Sjezdu československých učitelů, na který navázal Sjezd konaný v Brně ve dnech 30. a 31. srpna 2000, kam jej svolala Česká pedagogická společnost. Na přípravě participovala Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity a město Brno, které za výhodných podmínek pronajalo organizátorům budovu Janáčkova divadla pro první den jednání.

Ústředním tématem dvoudenního setkání pedagogů z celé České republiky byly **Proměny školy, učitele a žáka na přelomu tisíciletí**. Prezentací a snad i vyjasněním některých problémů a stanovisek tak chtěli účastníci přispět do diskuse o národním programu vzdělávání. Sjezd si kladl mimo jiné za cíl **vyjasnit hodnoty, k nimž má vzdělávání a výchova směřovat**.

O aktuálnosti zvoleného tématu svědčí také to, že záštitu nad Sjezdem učitelů převzali ministr školství **mgr. Eduard Zeman**, primátor města Brna **RNDr. Petr Duchoň**, rektor Masarykovy univerzity **prof. Jiří Zlatuška** a děkan Pedagogické fakulty MU **doc. Ota Říha**. Vedle nich zasedli v čestném předsednictvu Sjezdu také **prof. J. Kotásek** z Univerzity Karlovy, který garantuje tzv. Bílou knihu, **doc. V. Rosa** z partnerské organizace slovenských pedagogů, **ing. J. Rössler**, předseda ČMOS pracovníků ve školství, **doc. Z. Veselá**, předsedkyně přípravného výboru Sjezdu a **doc. V. Švec**, předseda České pedagogické společnosti.

Sjezdu se zúčastnilo téměř **650 delegátů**. Na výběru účastníků se podílely školské úřady podpořené MŠMT, jiní zastupovali nejrůznější asociace učitelů, pedagogické fakulty atd.

Dvoudenní maratón projevů a diskusních příspěvků byl odstartován v sále Janáčkova divadla patnáct minut po desáté hodině státní hymnou. Poté se v krátkých pozdravných projevech vystřídali **doc. V. Švec** a **dr. P. Duchoň**, který zdůraznil význam učitelské profese. Přítomné přivítal také **doc. O. Říha**, jež informoval o proměnách učitelské přípravy na PdF MU. Upozornil, že na fakultě byl zpracován Profil absolventa pedagogické fakulty, který lze považovat za východisko změn učitelské přípravy.

Na projev pana děkana navázal svým vystoupením **ministr školství E. Zeman**. Také on zmínil potřebu přeměny vzdělávání budoucích pedagogů. Zároveň však podtrhl význam celoživotního vzdělávání učitelů, pro které u nás zatím nejsou vytvořeny podmínky a ani zájem učitelů samotných není na odpovídající úrovni. Případné zvýšení rozpočtu školství v příštím roce by chtěl využít k zatraktivnění povolání zejména pro mladé začínající učitele.

S hlavním projevem vystoupil **prof. J. Kotásek**. Zdůraznil, že školská reforma se neobejde bez aktivní účasti učitelů, pro které je třeba vytvořit odpovídající kulturní a sociální podmínky, neboť učitel má být realizátorem reformy v dnešní škole. Přitom decentralizací počátkem 90. let došlo k některým výrazným odklonům od výchovně vzdělávacích cílů a k aplikaci tržních principů ve školách, projevila se přílišná liberálnost při vzniku nových – zejména soukromých – škol s preferencí tržního charakteru, o školství se rozhodovalo ad hoc a pragmaticky. Zároveň proběhla deideologizace a demonopolizace škol, proměna škol po stránce personální, začalo se rozvíjet alternativní školství, školy získaly autonomii. Čím dál víc se škola přizpůsobuje dítěti.

Z těchto faktů vycházejí hlavní záměry koncipování Bílé knihy. Škola by měla být budována podle autorů tohoto dokumentu v evropském a světovém kontextu, přičemž zdůrazňují, že druhá polovina 20. století a zejména evropská integrace směřuje ke *konvergenci v základních trendech vývoje národních vzdělávacích soustav* při zachování specifických kulturních, organizačně strukturálních a kurikulárních zvláštností. Za myšlenkové východisko Bílé knihy označil *akomodaci a asimilaci* základních cílů a principů vzdělávací politiky, jak se utvářejí v současném světě pod vlivem měnících se podmínek společenského života.

Tato východiska musejí být zapracována do národního „organismu“, při koncepci vzdělávání je třeba vycházet z individuálních i sociálních potřeb. Česká společnost se ztotožňuje s pojetím, které vyhláší *vzdělání za jedno ze základních lidských práv poskytovaných všem lidským bytostem bez rozdílu* a považuje je za *nezczitelnou a univerzální hodnotu*. Škola je chápána jako součást života, a proto by vzdělávání mělo být dostupné v průběhu celého životního cyklu všem lidem, tedy slovy J. Á. Komenského „od kolébky k hrobu“. Těžištěm je tedy *celoživotní učení*, a to jak stimulované zvnějšku, tak spontánně vzniklé zvědavosti, přičemž uhybnou silou ve vzdělávacích procesech se stává *úsilí učícího se jedince*.

Úvahy o perspektivách českého školství je podle pana profesora potřeba opřít o *Delorsovy „čtyři pilíře“ vzdělávání*, které jsou uplatnitelné v celosvětovém měřítku:

1. *učit se poznávat* – osvojovat si nástroje pochopení světa a naučit se učit,
2. *učit se jednat* – schopnost zasahovat tvořivě do svého prostředí,
3. *učit se žít společně* – spolupracovat s ostatními, podílet se na všech společenských činnostech,
4. *učit se být* – porozumět vlastní osobnosti a jejímu utváření v souladu s morálními normami.

Vyplyvá z nich, že vzdělávání není jen seznamování s poznatky a rozvíjení intelektuálních schopností, ale je též uplatňováním poznání v reálných činnostech a sociální zkušeností, prostřednictvím níž se člověk učí o sobě samém, rozvíjí schopnosti mezilidské komunikace a kooperuje tak, aby se dosáhlo sociální soudržnosti. Bílá kniha se hlásí k *humanistickému* či *antropogenetickému* pojetí vzdělávání a podporuje stanovisko, že vzdělávání či učení se vzdělávacím záměrem je *samo o sobě účelem a jeho hodnotu nelze odvozovat převážně či výlučně z jiných účelů*.

Bílá kniha v České republice zdůrazňuje zejména tyto strategické záměry:

1. Uspokojit rostoucí zájem mládeže o dosažení vyšších stupňů vzdělání zvyšováním relativního podílu příslušné věkové skupiny, ale i kapacit středních škol, zejména však středního všeobecného vzdělávání a vzdělávání v terciálním sektoru vyššího a vysokého školství i ve vzdělávání dospělých.
2. Zajistit dostupnost a průchodnost všech stupňů, druhů a forem vzdělávání, poskytnout rovné příležitosti ke vzdělávání všem a v průběhu celého života.
3. Vybudovat mechanismus analýzy a hodnocení systému vzdělávání pro školskou správu i pro samosprávu na úrovni centra a krajů a pro jednotlivé školy včetně výstupních diagnostických a examinačních procedur na všech stupních vzdělávání.
4. Společnost a ekonomika založená na vědeckém poznání, technologickém pokroku a širokém uplatňování znalostí vytváří potřebu kurikulární koncepce, v níž se uplatní „evropská dimenze“ ve vzdělávání, dnes především kvalitní výuka dvou cizích jazyků. Vzdělání musí dávat předpoklady pro zaměstnatelnost.
5. Klást důraz na integrativní funkci školy jako nástroje upevňování sociální soudržnosti.
6. Rozvíjet systém vzdělávání dospělých.
7. Decentralizovat správu a řízení školství a zároveň zamezit disproporcím mezi kraji a neohrozit vnější podmínky práce škol.
8. Vybudovat podpůrné systémy pro organizační a pedagogickou činnost škol.
9. Řešit problematiku postavení a pracovních podmínek pedagogických pracovníků. Zlepšování jejich platových poměrů, kariérní růst i profesní rozvoj.
10. Restrukturalizovat a posílit resortní výzkumná pracoviště. Vybudovat racionální systém pro řízení a financování pedagogického výzkumu a vývoje.

Autor tohoto článku si je vědom nedostatečnosti tohoto výtahu z projevu pana profesora Kotásky stejně jako toho, že se neubráníl jistým zjednodušením. Vzhledem k závažnosti tématu by se jistě slušelo publikovat projev v plném rozsahu. To však není z prostorových důvodů možné.

Po krátké přestávce zaznělo v Janáčkově divadle dílo tohoto skladatele *V mlhách* v podání **doc. Haly**. Poté promluvil **prof. J. Zlatuška**, rektor MU v Brně. V úvodu zmínil paralelu mezi společenským děním v době prvního i nynějšího sjezdu, které významně podněcuje změny ve školství. Ve svém vystoupení hovořil především o tom, že technologický pokrok je podmíněn napojením všech škol na internet, ale také schopností školy tyto prostředky využívat a naučit žáky s tímto moderním prostředkem pracovat.

Blok odpoledních vystoupení zahájil dětský pěvecký sbor **Kantiléna**. Následoval projev **doc. V. Švece**, který hned v úvodu svého vystoupení připomněl, že všichni bychom měli být ve službách dětí. Měli bychom se snažit na každou situaci ve škole nahlížet očima všech zúčastněných stran, ne pouze ze svého hlediska. Je to celistvá komunikace, kdy v podstatě každý má svůj kus pravdy, ale často právě chybí ta schopnost pohledu z hlediska jiných aktérů situace. Tento

názor podpořil také několika autentickými ukázkami z výpovědí učitelů. Problém praktické přípravy budoucích učitelů, která se zdá nedostatečná studentům i učitelům z praxe, spočívá podle něj především v jejím pedagogicko-psychologickém pojetí. Je potřeba podpořit rozvoj akčních výzkumů přímo ve školách tak, aby pedagogičtí výzkumníci nebyli vnímáni v praxi jako něco nepatřičného.

Předseda školských odborů **ing. J. Rössler** přednesl úvahu o vlivu odborů na postavení učitele ve společnosti. Rekl, že odbory musí umět přesvědčit společnost o skutečné existenci deklarovaných problémů. Nejen sociálních, o kterých se nejmiv mluví, ale také odborných, jako kariérní růst učitelů, problematika evaluace, atd. V příspěvku **prof. V. Kovářička** na téma „Sjezd českých učitelů po osmdesáti letech – o co učitelé tehdy usilovali a co ještě zbývá udělat“ působilo tristně zejména srovnání účasti představitelů veřejného života tehdy a dnes. Zatímco předešlého Sjezdu se zúčastnil po oba dny nejen prezident Masaryk, ale také předseda vlády a celá řada poslanců, v roce 2000 se učitelstvo takové podpory nedočkal.

V průběhu odpoledne vystoupili se svými příspěvky další osobnosti. Z výše uvedených důvodů se však omezíme pouze na výčet jmen a názvů příspěvků. V případě zájmu je možno všechny příspěvky v plném rozsahu nalézt ve sjezdovém Protokolu, který vyjde v nejbližším možném termínu. **Prof. Kučerová** – Učitel a škola v době globalizace, **prof. Blížkovský** – Středoevropský učitel, **dr. Galbavý** – Súčasný stav a perspektivy školstva na Slovensku, **prof. Sliwerski** Profesní komora učitelů v Polsku, **prof. Šmarda** – Genetická predispozice a výchova, **prof. MUDr. Goldman** – Zdraví učitele a žáka, **mgr. Kodytek** – Škola jako základ změny a **ing. Kuchyňka** – Církevní školství u nás. V samotném závěru prvního sjezdového dne vystoupil „za rodiče“ pan **Ludvík**. Sdělil přítomným, že podle jeho názoru škola potírá žáky, kteří jsou apriori předurčení k neúspěchu, a vyzdvihuje žáky předurčené k úspěchu.

Druhý den Sjezdu – čtvrtek – byl zasvěcen práci a diskusi v menších a tematicky specifitějších *sekcích*. Jednání probíhalo téměř ve všech prostorách Pedagogické fakulty MU a nutno hned v úvodu podotknout, že slavnostní atmosféra z prvního dne se zde změnila v obrovskou činorodost a zaujetí, s jakým skupiny učitelů řešily problémy, které se týkají právě jejich typu vzdělávacího a výchovného zařízení. Delegáti se rozdělili do těchto sekcí: *Mateřské školy* (61 přihlášených), *Základní školy* (188), *Speciální a zvláštní školy* (58), *Umělecké školy* (35), *Gymnázia* (69), *Střední odborné školy a vyšší odborné školy* (94) a *Děti ve volném čase* (33). Jednotlivé sekce byly moderovány odborníky z České pedagogické společnosti a odborníky přizvanými z jiných organizací nebo institucí.

Jednání ve všech sekcích byla velmi bohatá na podněty a nemalému počtu účastníků se vyměřený čas zdál příliš krátký. Přesto se všechny sekce ve 13.30 na závěrečné tiskové konferenci dokázaly prezentovat konzistentními závěry. Vzhledem k zaměření tohoto časopisu se na tomto místě omezíme na závěry ze sekce **základních škol** a sekce **gymnází**.

Výstup ze sekce základního vzdělávání:

Základní škola by měla být taková, aby umožnila budoucí uplatnění všech dětí s ohledem na jejich osobnostní dispozice. Měla by být integrovaná (poskytující rovné příležitosti všem), dále vnitřně diferencovaná, pracovní i pospolitá a současně umožňující školní experiment v procesu vzdělávání.

V souladu s tímto mottem se účastníci shodli na závěrech, které mohou přispět k dosažení žádoucího modelu základního vzdělávání.

1. Otevřít školu veřejnosti a komunikaci s ní, zejména s rodiči.
2. Všeobecný konsensus pro profil žáka ZŠ jako absolventa základního vzdělávání.
3. Co a jak budeme děti učit? Proměna vzdělávacího programu základních škol a jeho školní modifikace. Položit zásadní důraz na model sebehodnocení a hodnocení v procesech výchovy a vzdělávání.
4. Profese učitele: osobnost, role, kvalita a podmínky pregraduální i postgraduální přípravy, zrovnoprávnění pedagogů základních a středních škol v zařazení i finančně, bonifikace učitelů pracujících se zdravotně i sociálně postiženými dětmi.
5. Změna v koncepci pregraduální přípravy učitelů. Za dominanty považovat obory: pedagogiku, psychologii, diagnostiku, metodiky a didaktiky, výchovu učitelů ke zvládnání zátěžových situací. Přípravovat nikoli například matematiky, ale učitele matematiky atd. Umožnit absolventům studia 2. stupně rozšířit aprobaci i na 1. stupeň.
6. Změna modelu přijímacího řízení ke studiu učitelství, zejména způsobem výběru uchazečů a preferováním uchazečů s pedagogickou praxí.
7. Urychleně vymodelovat smysluplný systém profesního růstu učitelů.
8. Iniciovat změnu zákona o civilní službě tak, aby absolventi učitelského studia mohli působit například ve funkci pedagogických asistentů.
9. Podpořit zachování existence okresních metodiků ve prospěch DVPP a tím také širší možnosti DVPP ve školách (včetně financí).
10. Rekonstruovat grantový systém tak, aby výrazně stimuloval rozvoj vzdělávacího systému ZŠ.
11. Zasadit se o zrovnoprávnění funkce školního psychologa s psychologem poradenskými.
12. *Bílou knihu* považovat za skutečné východisko pro formulaci koncepce vzdělávacího systému budoucnosti a poskytnout ji urychleně k všeobecné diskusi laické i odborné veřejnosti.

Výstup ze sekce gymnázií:

Parafrázované motto sjezdu pro sekci gymnázií: Proměny gymnázia, učitele gymnázia a žáka gymnázia na přelomu tisíciletí

Teze:

- *kdy a co je vhodná selekce talentů, kde je hranice segregace, jakou potřebujeme nabídku vzdělávacích příležitostí, zda je základní škola dostatečně vnitřně diferencovaná;*

- konstrukce vzdělávacího programu pro gymnázia s ohledem na občanský a pracovní život ve společnosti „znalostí“, za podmínek evropské integrace a s vytváření předpokladů ke studiu na vysoké škole;
- vztah mezi vzdělávacím programem gymnázií a examinačními požadavky na maturity.

Z diskuse na téma zvolených tezí vyplynuly tyto závěry:

1. Masmédia velmi silně ovlivňují vzdělávání a morálku. Existuje tzv. „šedá morálka“ – morálka silnějších loktů.
2. Ve smyslu etickém je třeba oslabit negativní působení masmédií.
3. Je třeba podpořit víceletá gymnázia. Pro žáky se speciálními potřebami je připravena dostatečná péče, ale velmi talentovaní žáci mají na tuto péči také právo.
4. Jde hlavně o způsob výběru talentů.
5. Argumentace proti víceletým gymnáziím je absurdní – víceletá gymnázia se ukázala jako dobrá – proto musí být zrušena??!! Víceletá gymnázia, to je zástupný problém – jejich zrušení není lék na zkvalitnění základních škol.
6. Nedopustíme válku mezi základní školou a víceletým gymnáziem. Je potřeba diskutovat společně.
7. Návrh zákona nenabízí žádnou rozumnou alternativu k víceletým gymnáziím ani k proklamované integraci.
8. Na nejnižší úrovni v systému našeho vzdělávání je příprava učitelů. Učitel je přitom prioritní problém, a to na všech stupních vzdělávání.
9. Rušit, zřizovat, rozhodovat nesmí mít v rukou byrokraté.
10. Je nutné sladit společnou (státní) a školní část maturity.
11. Nezbytným předpokladem úspěšného zavedení státních maturit je jejich akceptování ze strany vysokých škol.
12. Musí se provést důsledná reforma přijímacího řízení na vysoké školy. Zejména na fakultách připravující nové učitele je pro další rozvoj naší vzdělávací soustavy klíčová.

Bohužel není možné přenést na stránky Pedagogické orientace všechno dění, náladu, prožitky a zanícení, s jakým delegáti po oba dny přistupovali ke svému poslání. Důležité však je, že snad ani jediný problém současného školství v Česku nezůstal nepovšimnut a že téměř zároveň přicházely i návrhy, jak tyto problémy řešit. Osobně mne velice potěšil také optimismus, který ze všech vyzařoval, a odhodlání nespokojit se s daným stavem našeho školství. Doufejme, že názory učitelů budou využity v dokumentech, které mají být výchozí pro další práci ve školství.

Jiří Havel

Zpráva o konání VII. semináře o Úmluvě o právech dítěte

Dne 15. února 2000 se konal v zasedacím sále Senátu Parlamentu České republiky VII. seminář věnovaný Úmluvě o právech dítěte. Od předchozího VI. semináře věnovaného stejnému tématu se lišil tím, že na něm nebyly tentokrát 4 sekce, které se na šestém semináři velmi osvědčily, ale jeho hlavní částí byla přednáška vzácného hosta Thomase Hammarberga ze Švédska. Seminář pořádala Česká sekce DCI (Defence for Children International) – Sdružení zastánců dětských práv v ČR ve spolupráci s Ministerstvem zahraničních věcí ČR a pod záštitou Výboru petičního, pro lidská práva, vědu, vzdělávání a kulturu Senátu Parlamentu ČR.

Náš host, pan T. Hammarberg, pracoval dlouhou dobu v Amnesty International, pak v organizaci Rädda Barnen (švédská organizace „Chraňme děti“) a v této souvislosti se podílel na formulaci Úmluvy. Poté 6 let pracoval ve Výboru pro práva dítěte OSN, který hodnotí pravidelné zprávy států – účastníků této Úmluvy, což jsou dnes téměř všechny členské státy OSN s výjimkou USA a Somálska. Zkušenosti získané v této jeho práci, jak ve švédských orgánech, tak ve světovém měřítku, jsou pro nás velkou pomocí při uvádění Úmluvy do života podobně jako jeho dvě přednášky, které vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ve svém IDM pod titulem: „Vybrané kapitoly k 10. výročí přijetí Úmluvy o právech dítěte“. První z nich vysvětluje celostní chápání smyslu Úmluvy a druhá se zaměřuje na to, jak má vypadat škola podle Úmluvy. Tuto knížечku dostali všichni účastníci semináře.

Semináře se zúčastnilo přes 100 osob. Asi polovina účastníků byli představitelé státních orgánů. Z toho: 7 senátorů a senátorek, 3 zástupci kanceláře prezidenta republiky, 19 zástupců ministerstev. Škoda, že mezi nimi chyběli představitelé Ministerstva kultury, Ministerstva pro místní rozvoj, Ministerstva životního prostředí a Ministerstva financí. Další důležitou skupinou byli odborníci z vysokých škol a ústavů. Těch bylo deset. Druhou podstatnou skupinu tvořili zástupci nevládních organizací, tedy představitelé občanské společnosti, asi 48 osob. Kromě uvedených osob se semináře zúčastnilo 8 hostů; mezi hosty nejvýznamnější patřil velvyslanec Švédského království, pan Ingmar Karlsson.

Seminář úspěšně řídila členka výkonné rady DCI – Sdružení zastánců dětských práv, paní ing. Alena Kroupová. Po jejím zahájení uvítal účastníky jménem petičního výboru senátor Martin Dvořák. Účastníky semináře pozdravil místopředseda senátu, pan senátor Přemysl Sobotka. Mnoho zdaru popřála semináři ve svém krátkém vystoupení paní senátorka Ondrová, předsedkyně zaštiťujícího výboru.

Poté se ujala slova paní Monika Stromšíková z Ministerstva zahraničních věcí ČR, která sdělila účastníkům řadu novinek o dohodách v oboru respektování práv dítěte, ke kterým už naše země přistoupila nebo hodlá přistoupit. Vysvětlila zprostředkovatelskou úlohu Ministerstva zahraničních věcí mezi světovými a evropskými orgány a odbornými ministerstvy. Zdůraznila význam našeho zastoupení v šestiletých jednáních o přijetí opčního protokolu k Úmluvě, který má omezit možnost zapojovat děti do ozbrojených konfliktů. Souhlasu s jeho zněním se podařilo dosáhnout teprve letos v lednu. Další takovou dohodou je Úmluva ILO o omezení nejhorsích forem dětské práce, přijatá v červnu loňského roku, a spolu

s ní i Úmluva Evropských společenství o ochraně mladých lidí při práci. Podle nich bude třeba upravit i naše zákonodárství, konkrétně Zákoník práce, který vůbec s těmito otázkami nepočítá. Dále jde o naši spolupráci na Haagské konferenci, která se snaží vyřešit problémy soukromého práva, jež hledá spravedlnost přes hranice států. Jde o mezinárodní únosy dětí, adopci přes hranice, dědictví, mezinárodní sňatky a rozvody. Tři z těchto úmluv jsou už schváleny oběma komorami našeho Parlamentu, takže brzy budou moci být ratifikovány.

Dalším mezinárodním orgánem, zabývajícím se právy dítěte, je Rada Evropy. Naše republika přistupuje ke čtyřem Úmluvám z pěti. Dvě z nich, a to Úmluva o právním postavení dětí narozených mimo manželství a Úmluva o výkonu práv dětí, jsou podmínkou pro naše přijetí do EU. Z té druhé Úmluvy budou u nás vznikat problémy s rychlostí soudního projednávání a často i s respektem soudů vůči právu dítěte na vyjádření svého stanoviska při projednávání záležitosti, která se ho týká.

Hlavním bodem semináře byla přednáška pana Hammarberga zaměřená na otázku „Co může konat stát pro děti a jejich práva?“. Jeho vystoupení bylo podloženo zkušenostmi jak z práce v této oblasti ve Švédsku, tak z práce ve Výboru pro práva dítěte, který sídlí v Ženevě. Pan Hammarberg ve svém vystoupení nejprve vysvětlil správné celostní porozumění Úmluvě, které spočívá na čtyřech zásadách formulovaných ženevským Výborem. Jejich krátké znění: rozhodovat z hlediska zájmu dítěte; zajistit dostatek prostoru pro jeho rozvoj; naslouchat mladým; žádná diskriminace.

Pak uvedl 10 bodů, které mají pomoci uskutečnění Úmluvy v životě země. Prvním z nich je přijetí konkrétního a stále kontrolovaného plánu postupu realizace Úmluvy, který bude opřen o souhlas jak státních orgánů, tak i občanské společnosti, tj. hlavně nevládních organizací. Druhým bodem je zřízení vládního orgánu, který bude koordinovat práci vlády a její politiku vůči dětem a mládeži. Třetí bod se týká zlepšování legislativy, domácích zákonů, které je třeba neustále sladovat s Úmluvou jako celkem. Čtvrtý bod požaduje předem uvažovat každé rozhodování vlády a dalších státních i regionálních a místních orgánů z hlediska jeho prospěšnosti pro děti nebo dopadu na děti. Pátý bod se pokouší naznačit cestu k zajišťování „maximálního rozsahu prostředků“ státu k zajištění práv dítěte. Šestý bod vyžaduje dát přednost dětem v zajišťování mezinárodní spolupráce. Sedmý bod se týká potřeby nepřetržitého sběru a využívání informací o postavení dětí pro formování politiky vůči dětem. Osmý bod klade otázku, je-li školství organizováno tak, aby to odpovídalo duchu Úmluvy. Dotýká se nejen školy, ale i rodičů a profesionálních pracovníků s dětmi, kteří by měli všichni pochopit smysl Úmluvy a naučit se respektovat názory dětí. Devátý bod zdůrazňuje nutnost spolupráce státních a samosprávných orgánů s nevládními organizacemi, a to jak organizacemi dětí a mládeže, tak občanskými sdruženími prosazujícími práva dítěte. Poslední desátý bod požaduje zřízení zvláštní komise pro práva dítěte nebo speciálního ombudsmana, který či která bude jejich „hlídacím psem“. V závěrečných poznámkách k těmto deseti bodům podtrhl řečník význam rozhodování místních orgánů, které často mají větší vliv na postavení dětí než rozhodnutí celo-

státní. Požadoval zprůhlednění diskuse mezi vládní mocí zvláště mezi těmi, kteří jsou v ní přístupni požadavkům Úmluvy a jejich zastánci mimo vládu. Závěrem této části svého vystoupení prohlásil, že neexistuje země, která by úplně plnila Úmluvu, a pocit sebeuspokojení, že není na místě.

Poslední část své přednášky věnoval referent třem námitkám, se kterými se setkává uvádění Úmluvy v život a které už přerůstají ve vážné překážky. První z nich tvrdí, že rodičovská práva jsou důležitější než práva dítěte. Druhý argument tvrdí, že musí být rovnováha mezi právy a povinnostmi dětí. A třetí je problém se zajišťováním „maximálních zdrojů“ pro děti, který je na rozdíl od prvních dvou vážný. K prvnímu argumentu přednášející uvedl, že Úmluva není proti rodičům ba právě naopak. Chrání ovšem děti proti násilí rodičů nebo osvojitelů, kteří místo aby dítě chránili, je nejrůznějšími způsoby tyranizují. K druhému argumentu uvedl, že lidská práva jsou adresována vládám, a jde o jejich odpovědnost vůči občanům. Nikde v jejich konstrukci nejsou uváděny povinnosti občanů vůči státu. A stejně tak i práva dětí, která jsou vymezována jako respekt státu k dětem vzhledem k jejich zvláštnímu postavení, a i dospělých občanů k nim. Děti mají přirozené své povinnosti doma, ve škole i na veřejnosti stejně samozřejmě jako občané. Zdá se, že vnášení otázky „povinnosti dětí“ do diskuse o právech dítěte a o uplatňování Úmluvy má oslabit ostří práv dítěte a Úmluvy o nich. Realizaci Úmluvy nelze podmiňovat požadavkem o povinnostech dětí. Třetí argument o zdrojích je důležitý. Jeho řešení se ovšem provádí v každodenním nebo rozpočtovém rozhodování o použití zdrojů, které jsou k dispozici. Toto rozhodování bude vždycky konfliktní a je velmi těžké rozhodovat o prioritách, má-li přednost vzdělávání nebo potřeby seniorů, případně jejich vzájemné vyvážení. Při řešení tohoto problému by měl u chudších zemí pomoci princip mezinárodní solidarity.

Závěrem přednášející uvedl dvě hlavní poučení, která plynou z dosavadních zkušeností z realizace Úmluvy. První: realizace Úmluvy nemůže být jednorázovým aktem, ale vyžaduje trvalé dlouhodobé úsilí. A druhé: dojde-li ke konfliktu, pak naplňování práv dítěte je vždy otázkou politické vůle rozhodujících orgánů.

Po přednášce pan Hammarberg odpovídal na položené dotazy. První se týkal ochrany švédských dětí před pornografií a švédských právních podmínek pro osvojování. V odpovědi uvedl pan Hammarberg, že zákon zakazuje účast dětí do 18 let na natáčení pornofilmů. Promítání v TV kanálech přichází v úvahu jen u soukromých kanálů, a to ještě v pozdních hodinách. Osvojování provádějí střediska adopce, která jsou k tomu oprávněna, a provádějí národní adopci. Mezinárodní adopce je velmi ostře regulována. Druhý dotaz chtěl zjistit jeho osobní názor na právo dítěte na rodinný soulad a na společné rodinné prožitky. Odpověď to označila za jeden z nejobtížnějších problémů. Pan Hammarberg nejprve uvedl švédský zákon, který zakazuje násilí na dětech především v rodinách a který tím působí do jisté míry na veřejnou morálku ve vztahu k dětem. Sociální práce a služby zajišťují pomoc rodinám v obtížích. Snaží se i zmírňovat dopady rozvodu na děti. Ovšem skutečné řešení tohoto problému tkví v demokratizaci rodinného života, ve kterém musí být slyšen hlas dítěte. Další dotaz, shrnující celou skupinu položených otázek, se týkal spolupráce mezi vládou a nevládními organizacemi ve Švédsku.

Co se z toho daří a co nedaří. Nevládní organizace byly například přizvány k projednávání švédské zprávy pro ženevský Výbor. Dosud se však nepodařilo najít způsob pro soustavnou diskusi mezi vládními orgány a NNO. Velký význam v ní má také účast organizací sdružujících přímo děti. Předsedající pak doplnila tento dotaz takto: s jakými problémy se nejčastěji střetává dětský ombudsman. Ty se týkají zajišťování bezpečí ve školách a vzájemného násilí mezi dětmi, zněla odpověď. Poslední otázka tlumočená paní předsedající byla formulována takto: co je neúčinnějším prostředkem na změnu postojů učitelů a pracovníků státní správy k dětem? Pan Hammarberg označil tuto otázku za nelehkou. První takovou možností je zavést Úmluvu do odborné přípravy všech pracovníků státních orgánů, kteří přicházejí do styku s dětmi. Důležité ale je, aby děti byly přizvávány do jednání o jejich problémech, a tam byl slyšen jejich hlas. Aby organizátoři těchto setkání byli přesvědčeni o významu participace dětí na nich, a to jak na centrální tak lokální úrovni. Zkušenost ze setkání skupiny školních dětí se zástupci Unicefu z New Yorku ho přesvědčila o účinnosti takových schůzek. Další dotaz byl dotaz přímo z auditoria, který se týkal způsobu sledování (monitoringu) postavení dětí ve Švédsku. Pan Hammarberg odpověděl, že sice není odborník v tomto oboru, ale existují asi čtyři cesty, jak sledovat stav dětí. Jednak je to přímá zpětná vazba, tj. sledovat účinky přijatého rozhodnutí, za druhé práce nezávislého ombudsmana, za třetí práce nevládních organizací a konečně sdělovací prostředky

Diskuse k našim problémům, která poté následovala, byla věnována obecným problémům uplatňování Úmluvy v naší zemi. Vystoupilo v ní 22 řečníků. Asi třetina z nich se věnovala přímo připomínkám k navrženému doporučení.

Hlavní pozornost diskuse byla soustředěna na šíření informací o Úmluvě a jejím smyslu. Znalost a pochopení smyslu Úmluvy jsou u nás stále na velmi nízké úrovni. Za další potíž v uvádění Úmluvy do života (její implementaci) byla konstatována nedostatečná aktivita státních orgánů, zvláště výkonné moci a jejího aparátu, v prosazování Úmluvy. Kritizován byl i nedostatek informací o postavení dětí, jejich názorech a životních podmínkách. Velkým nedostatkem je nevyužití zpráv pro ženevský Výbor a jeho závěrů k podnícení široké veřejné diskuse o postavení dětí a respektování jejich práv. V tomto směru bylo také přijato závěrečné doporučení semináře, které je možno obdržet na sekretariátu DCI, Praha 1, Senovážná ulice 2.

Jiří Haškovec